

De Dietse Meisjesscharen (1940-1944) en hun “aanlokkelijke taak, ons volk al spelend en zingend terug te voeren naar de klare bronnen van zijn eigen aard” – DEEL II

SÉVERINE JANS

3. Van ‘blauwvoeterie’ tot ‘het ware feminisme’?⁶⁰

Diets, katholiek en nationaal-socialistisch

Jaren na de oorlog omschreef voormalig NSJV-leider Paul Daels de DMS als “*een traditionele jeugdbeweging onder NSJV-vlag*”.⁶¹ Een dergelijke verwoording zou de indruk kunnen wekken dat de meisjesafdeling zich enkel bezighield met jeugdwerking, zonder oog te hebben voor politiek of ideologie. De DMS beschikten inderdaad niet over een echt programma en ook de standregels leverden weinig concrete informatie op. Maar hoezeer ook werd beklemtoond dat in de meisjeswerking niet aan politiek werd gedaan, Jetje Claessens had de eed van trouw aan de leider van het VNV afgelegd en de DMS waren de vrouwelijke jeugdwerking van een politieke partij. Het kon dan ook niet anders of er werd herhaaldelijk verwezen naar de standpunten hieromtrent.

De politieke visie van de DMS beperkte zich – voor zover ik kon nagaan – tot het onderschrijven van de Dietse en de nationaal-socialistische gedachte. Het Groot-Nederlandse ideaal van de meisjes hield in dat ze het Nederlandse volk – of concreter de Nederlandsprekenden in de staten Nederland, België en Noord-Frankrijk – wilden verenigen in een Nederlandse Staat.⁶² Ze waren Vlaamsgezind omdat ze behoorden tot het Vlaamse volk, tot het deel van Dietsland dat Vlaanderen werd genoemd.⁶³ Enkel de Vlaamse Jeugd (VJ) zorgde omtrent dit standpunt voor problemen door de inschakeling van Vlaanderen als gouv in het Duitse Rijk

60. De aspecten die hier worden behandeld, hebben vooral betrekking op de vrouwenvisie van de DMS, maar ook op de positie die werd ingenomen op politiek en levensbeschouwelijk vlak.

61. ADVN, D1518/6: Interview met Paul Daels door Maurice De Wilde, 8 juni 1975.

62. De DMS waren Volksdiets, in tegenstelling tot het Verdinaso dat vanaf 1934 (de zgn. ‘nieuwe marsrichting’) “*het Bourgondische ideaal van de zeventien provinciën met Diets imperiale staatsie*” verkondigde. Zie: R. VANLANDSCHOOT, *Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen (Verdinaso)*, in: *NEVB [...]*, pp. 3192-3204.

63. Zie onder meer: *Leidsterdienst Kerlinnekens*, januari 1944, pp. 7-12.

te propageren – een visie die lijnrecht inging tegen het Dietse streven van de DMS. Gezien de VJ-adepten niet lang in de rangen van de DMS vertoefden en ze uit de belangrijkste posten werden geweerd, zal de impact van deze germanofiele tendens beperkt zijn gebleven.⁶⁴

Met deze ideeën volgden de DMS dezelfde lijn als de partij waartoe ze behoorden. De partij had in haar stichtingsproclamatie van oktober 1933 de Dietse gedachte onderschreven, en ook tijdens de eerste maanden van de bezetting werd de Groot-Nederlandse strekking openlijk (en met verve) verkondigd door VNV-leider Staf De Clercq. Onder druk van het Militaire Bestuur dat het Dietse streven niet genegen was, werd echter omstreeks november 1940 niet meer openlijk geijverd voor een onafhankelijke Groot-Nederlandse Staat. Nog geen jaar later verbood de chef van het Militaire Bestuur, Eggert Reeder, om nog in het openbaar in politieke zin over Groot-Dietsland te spreken, en amper enkele dagen later gaf De Clercq te kennen dat *“de inschakeling van Vlaanderen in het ‘complex der Germaanse volkeren’ als doel van het VNV werd gesteld”*. De idee van een Groot-Nederlandse Staat maakte plaats voor een klemtoon op het Nederlandse volk, wat heel wat minder verregaand was, en de band met het Duitse Rijk werd meer en meer beklemtoond. Deze politieke koersverandering had eveneens te maken met de toenemende rivaliteit van de DeVlag die gesteund werd door de SS en niet, zoals het VNV, door het Militaire Bestuur. Om de machtspositie van de partij ten opzichte van deze concurrent te vrijwaren, werden door het VNV in ruime mate toegevingen gedaan op ideologisch en vooral dan op Groot-Nederlands vlak. Probleem was echter dat de publieke opinie uiteindelijk geen verschil meer zag tussen beide, en ook intern nam de vrees voor verduitsing toe.⁶⁵

De verschillende golven van Groot-Nederlandse dissidentie – voornamelijk bij de Dietse Blauwvoetvondels maar ook in de moederpartij zelf – schijnen echter niet te zijn doorgedrongen tot de DMS, of toch niet in zo'n mate dat de werking ervan werd bemoeilijkt. Toen de DBV in april 1944 openlijk 'rebelleden' tegen de te lakse houding van het VNV ten opzichte van Duitsland en de verduitsing die van de kant van de DeVlag dreigde, koos DMS-leidster Jetje Claessens resoluut de kant van het VNV. Ze prees wat ze bestempelde als de *“radicaal-Dietse geest”* van toenmalig VNV-leider Hendrik Elias⁶⁶, hoewel de partij wel degelijk gas terugnam omtrent het Dietse ideaal. De DMS volgden hun leidster en bleven trouw, zij het dat verschillende vrouwen sympathiseerden met de 'rebellens'. Hoewel de Vlaamsgezindheid, of ruimer de Dietsgezindheid, zowat de kern uitmaakte van de DMS-

64. VRT, interview met Jet Jorssen door Maurice De Wilde, 19/09/1981; eigen verzameling documenten, interview van auteur met Linda Caremans-Schoentjes, Antwerpen, 26 november 1998.

65. B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, pp. 104-105, 465 (citaat) en 466-467.

66. SOMA, VNV-archief, nr. 197: Afschrift van brief Jetje Claessens aan dr. Elias voor het kader der Dietse Jeugd, 26 april 1944.

ideologie werd ze dus niet openlijk verdedigd, en werd net zoals in het VNV water bij de wijn gedaan. Beide ‘kampen’ – de ‘dissidenten’ en de getrouwen – vertrokken naar eigen zeggen vanuit een vergelijkbaar standpunt: de verduitsing van de Vlaamse jeugd zoveel mogelijk tegengaan. Het VNV en de DMS hoopten ‘hun volk’ uit de handen van de DeVlag te houden door toegevingen te doen aan Duitsland; de DBV-‘dissidenten’ door te breken met de collaboratiepolitiek en het hieraan verbonden VNV – al werd de dissidentie achteraf ongetwijfeld uitvergroot omdat dat politiek correcter was.

Ook de levensbeschouwelijke visie van de DMS stemde overeen met die van het VNV. Hoewel DMS-leidster Jetje Claessens er in de jaren dertig niet voor terugschrok om van de Landsbond af te scheuren uit katholieke overwegingen⁶⁷, vind je in de DMS-retoriek geen expliciete uitingen van het katholieke geloof meer terug. Het christelijke karakter stond niet ter discussie maar christelijk betekent niet noodzakelijk katholiek. Ook het VNV sprak enkel nog in termen van ‘christelijke’ overtuiging. De DMS bekritiseerden het ‘politiek christendom’ of ‘politiek catholicisme’, net zoals de partij het gebruik van religie in de politieke strijd veroordeelde. Hier werd niet alleen verwezen naar de katholieke partij, een (voormalige) concurrent, maar ook naar de katholieke overheden die de Vlaamse en nationaal-socialistische standpunten niet altijd konden appreciëren.⁶⁸ Maar woorden en daden verschillen nogal eens. Tijdens kaderweekends of weekendfeesten werd ter kerke gegaan, er werd gebeden voor het eten en kerkelijke hoogdagen zoals Kerstmis en Pasen werden gevierd. Ook werden herhaaldelijk vrouwelijke heiligen als rolmodellen aangehaald. Maar ook naast deze handelingen was het godsdienstige cachet van de meisjesbeweging merkbaar. Het taalgebruik omtrent seksualiteit was bijvoorbeeld doordrongen van religieuze symboliek, en bepaalde praktijken zoals de gedwongen sterilisaties van joden en zwakzinnigen in nazi-Duitsland konden niet door de DMS-beugel wegens hun geloof.⁶⁹ In de ogen van de Duitse bezetter werd zelfs de wijze van defileren beïnvloed door de kerk: *“Mit niedergeschlagenen Augen kamen die Mädels auf den Jugendführer zu und machten eine Verbeugung, keine dachte daran, mit erhobenem Arm zu grüssen und den Leiter klar und frei anzusehen. Wenn man sich die Uniformen wegdachte, dann hatte man den Eindruck, als sei man in einer Kirche und die Mädchen knixten vor dem Geistlichen.”*⁷⁰

67. B. PATROONS, *Een inleidende studie [...]*, p. 82.

68. *Leidsterdienst Dietsche Meisjes*, maart 1943, p. 41; *Leidsterdienst Dietsche Meisjes*, mei-juni 1943, p. 60; *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 5, p. 19; B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 461.

69. Zie bijvoorbeeld de DMS-brochure geschreven door de leidster van ‘Adel en Schoonheid’ (A. TEMMERMAN, *Levensadel in jeugd, verloving en huwelijk*, Antwerpen, 1944, pp. 16, 22-23 en 34); VRT, Interview met Jet Jorssen door Maurice De Wilde, 19 september 1981.

70. Vrij vertaald: ‘met neergeslagen ogen naderden de meisjes de jeugdleider en maakten een

Net zoals in het VNV werd het katholieke geloof dus in schijn verdrongen, waardoor de twee pijlers van de zo vereerde Blauwwoeterie – het flamingantisme en het strijdend catholicisme – in het discours naar de achtergrond verdwenen. In de dagdagelijkse realiteit speelden ze wel nog een rol.

De nationaal-socialistische gedachte deelden de DMS eveneens met de partij in wiens rangen ze opereerden. Al in de zomer van 1940 werd melding gemaakt van de nationaal-socialistische aspiraties van de partijtop, zij het in een intern document aangezien de Duitse bezetter in eerste instantie niet wou dat het VNV zich de term eigen maakte. In januari 1941 werden geen bezwaren meer geuit.⁷¹ De DMS kwamen met andere woorden tot stand op het ogenblik dat het VNV de toestemming had verkregen om zich als nationaal-socialistisch te profileren. Dat de DMS, als onderdeel van die partij, eveneens deze principes zouden onderschrijven, lag dan ook voor de hand.

Zowel de overkoepelende naam van de jeugdbeweging – Nationaal Socialistische Jeugd Vlaanderen – als haar tijdschrift – *De Jonge Nationaalsocialist* – wijzen duidelijk in die richting, en ook de statuten van de DMS maken melding van een nationaal-socialistische overtuiging. De invulling van de term getuigde echter niet van veel inzicht. De notie ‘nationaal’ werd herleid tot het ‘volkse’ en ‘socialisme’ tot het ‘sociale’, kortweg ‘sociaal (voor het) volk’. Andere systemen en ideologieën werden op basis van deze simplistische omschrijving verworpen: democratie en liberalisme waren ‘asociaal’ en ‘volksonvriendelijk’. Beide werden bovendien verantwoordelijk gesteld voor de ‘verburgerlijking’ en de ‘verlaging’ van de vrouw, door haar gelijke rechten toe te kennen. Net als het VNV fulmineerden de meisjes na de Duitse inval in Rusland (juni 1941) tegen het ‘bolsjewistisch gevaar’. De racistische toon van het inofficiële partijprogramma uit de zomer van 1940, en van het nazi-programma *tout court*, werd bij de DMS niet teruggevonden, op enkele expliciete uitingen na. Zo werd vooral in Limburg gereageerd op de ‘volksvreemde’ elementen die in de mijnsector actief waren, en werd het jodendom een enkele maal gelijkgesteld aan het kapitalisme.⁷²

Na het ontslag van NSJV-leider Lehembre – door een combinatie van interne en Duitse druk – in de herfst van 1943 en na de stichting van de Hitlerjeugd-

buiging; niemand dacht eraan om met opgeheven arm te groeten en de leider onbevangen aan te kijken. Als men de uniformen negeerde, was het net alsof men in een kerk zat en de meisjes voor de geestelijke knielden’, in: SOMA, VNV-archief, nr. 227: Bericht über die Wintertagung der NSJV am 1. und 2. November in Brussel.

71. B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 459.

72. ADVN, Archief Staf Vermeire, D 877/5.2.4.6: Standregels NSJ-Meisjesscharen, s.d.; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel en Schoonheid*, Antwerpen, 1942, pp. 5-6; B. DE WEVER, *Greep naar de macht [...]*, p. 463; Nieuws uit Limburg, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 6, pp. 26-27; Winterverzameling NSJV, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 6, p. 19; *Leidsterdienst Dietsche Meisjes*, maart 1943, p. 43.

Vlaanderen, werd het nationaal-socialistische etiket van de jeugdbeweging verwijderd, maar de ideologie bleef. De enige reden waarom de jongeren niet meer als NSJV-ers wilden worden beschouwd, was dat de Hitlerjeugd-Vlaanderen zich ook zo omschreef en dat tot verwarring zou leiden, terwijl het om een ander volk, een andere 'natie' ging.⁷³ Op de concrete inhoud van de nationaal-socialistische ideologie, voor zover die een inhoud had voor de DMS, werd net als in het VNV geen kritiek geuit.

Van vrouwen, echtgenotes en moeders... aan de haard?

Door de DMS werd het meest aandacht besteed aan het 'vrouwelijke' karakter van de beweging.⁷⁴ Op zowat alle punten – van uiterlijke verschijningen zoals het uniform tot de in het onderwijs geboden opleiding – werd de klemtoon gelegd op het 'feminiene'. Ze vreesden dat de nauwe verbondenheid met de jongenswerking en de basis die deze had geboden bij het uitbouwen van de DMS, zou leiden tot 'jongensachtig gedrag'.⁷⁵ Het feminiene cachet mocht echter niet te fel worden doorgedreven: "*Sieraad, schmink, nagellak en overdreven krullerij zijn (...) uit den boze*"⁷⁶ want de DMS-meisjes hadden een "*hooger ideaal (...) dan kleingeestige koketterie en overdreven opschik*".⁷⁷ Vermoedelijk speelde hier de afkeer van de 'verfranste, burgerlijke modepoppetjes' een rol. Vergelijkbaar met de (vooroorlogse) katholieke visie op de uiterlijke schoonheid of 'vrouwelijkheid' werd te veel aandacht voor het lichaam bovendien aangezien als een vorm van 'afgodendienst-achtige verering'⁷⁸, als een "*heidense cultus van het lichaam*".⁷⁹

De beklemtoning van de vrouwelijkheid gold ook voor de andere aspecten van het maatschappelijke leven. Hoewel zelden expliciet werd gesproken van een

73. *Halfmaandelijks Order*, 1 december 1943, p. 82.

74. Zo verschenen in de VNV-pers verschillende bijdragen onder de noemer 'vrouwelijkheid', zie onder meer: J. CLAESSENS, Vrouwelijkheid en jeugdbeweging, in: *Volk en Staat*, 9-10 mei 1943; DMS en vrouwelijkheid, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 3, 1943, nr. 3, p. 17.

75. J. CLAESSENS, Vrouwelijkheid en jeugdbeweging, in: *Volk en Staat*, 9-10 mei 1943; cartoon in *De Jonge Nationaalsocialist*, jg. 3, 1943, nr. 6, p. 23; SOMA, VNV-archief, nr. 214; NSJV/DMS. Omzendbrief aan het kader der DMS, 11 november 1942; *Leidsterdienst kerlinnekens*, april-mei 1944, p. 16.

76. SOMA, VNV-archief, nr. 204; NSJV/DMS. Dienst Organisatie-Stijl. Instructies I-IV, oktober 1941.

77. *De Jonge Nationaalsocialist (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 8, p. 8.

78. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden in de Nieuwe Orde. Een vergelijkende analyse van vrouwen-tijdschriften (1930-1944)*, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1996, pp. 97-98.

79. A. TEMMERMAN, Adel en Schoonheid. De voleinding van een vrouwelijke jeugdvorming in de NSJV, in: *Volk en Staat*, 15/05/1943. Amandine Temmerman was de nationale leidster van 'Adel en Schoonheid', de oudste leeftijdsgroep van de DMS.

eigen sfeer, een eigen vrouwelijk terrein, was de idee wel aanwezig. Dit vind je bijvoorbeeld terug in de indeling van de organisatie. Hoewel de DMS samen met de Dietse Blauwvoetvondels één jeugdbeweging vormden en met de jongensformatie verstrengeld waren via de hoofddiensten, werd er duidelijk de nadruk op gelegd dat geen enkele dienst gemengd mocht zijn. Ook op ideologisch vlak werd het verschil tussen beide seksen in de verf gezet.⁸⁰ Kohlbacher merkte al op dat in de Vlaamse Nieuwe Orde-tijdschriften vooral gewezen werd op het feit dat vrouwen wel gelijkwaardig, maar niet gelijkaardig waren. Men vreesde voor vermannelijking en stelde het ‘valse feminisme’ tegenover hun ‘ware feminisme’ waarbij werd uitgegaan van een “*geslachtseigen ingesteldheid*”.⁸¹ Ook de DMS haalden scherp uit naar het ‘valse’ feministische ideaal, en poneerden dat de vrouw niet uit was op gelijkberechtiging.⁸² Opmerkelijk in dit opzicht is een twist tussen de meisjes- en de jongenswerking in januari 1942. De DMS kregen slechts één pagina in het jongerentijdschrift om over hun werking te berichten, de jongens zeven. Het duurde niet lang of de meisjes reageerden. Uiteindelijk werd een compromis bereikt en konden de vrouwen ook rekenen op mededelingen in de pagina’s van de mannen, op voorwaarde dat het thema ook de jongens kon boeien⁸³; nog geen jaar later werden de DMS- en DBV-inzendingen door elkaar gepubliceerd.

Volgens de DMS was “*de roeping van het volledig vrouw zijn [...] dubbel: vrouw zijn en moeder zijn*”,⁸⁴ kortom levensgezellin van de man en moeder. De meeste Nieuwe Orde-tijdschriften repten evenwel met geen woord over seksuele betrekkingen, of suggereerden meer dan dat ze onthulden. Niet zo voor VNVV en DMS. Het Vrouwenverbond gaf lessen in seksuele opvoeding⁸⁵ en ook de DMS lichtten hun oudere leden in over seksualiteit. De meisjeswerking gaf zelfs een speciale brochure uit waarin niet alleen de voortplanting maar ook thema’s als masturbatie, homoseksualiteit en geslachtsziekten uitvoerig werden belicht. Uitgangspunt was het gebrek aan of de slechte voorlichting in het onderwijs en het gezin, en het ‘misplaatst schaamtegevoel’ dat daardoor ontstond. Grosso modo kwam het erop neer dat homoseksuele gevoelens en masturbatiedrang op zich niet erg waren, daar het natuurlijke verschijnselen waren, men mocht er alleen niet aan toegeven omdat dit indruiste tegen de natuurlijke orde – de voortplanting. Betrekkingen werden enkel getolereerd in een man/vrouw-relatie, maar naast de bevruchting moest óók omgang mogelijk zijn, bijvoorbeeld in de menopauze, op

80. L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, p. 6.

81. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*, pp. 87-88.

82. J. CLAESSENS, Wij meisjes... de NSJ-Vlaanderen en wij, in: *De Jonge Nationaalsocialist*, jg. 1, 1941, nr. 2, p. 6.

83. Worden de meisjes benadeligd? De redactie vraagt het woord, in: *De Jonge Nationaalsocialist (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 1, p. 8.

84. A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, p. 8.

85. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*, pp. 53-54.

de dagen in de cyclus van de vrouw dat geen bevruchting mogelijk was, of bij onvruchtbare koppels. Hiermee raken we tevens aan wat in de brochure een ‘neven-doel’ van de seksuele betrekkingen wordt genoemd: de intimiteit tussen gehuwden.⁸⁶ Betrekkingen werden dus niet uitsluitend in functie van de procreatie gezien, al was dit wel het hoofddoel.

Kinderbeperking was uit den boze, en dus ook ieder ‘voorbehoedsmiddel’ om het krijgen van kinderen uit te stellen of het aantal nakomelingen te beperken. Opmerkelijk is dat telkens de band werd gelegd met de meisjes die gemasturbeerd hadden of tot seksuele betrekkingen vóór het huwelijk waren overgegaan. Zij zouden meer geneigd zijn tot anticonceptie en, als deze faalden, tot abortus of ‘kindermoord’.⁸⁷

De klemtoon die op het huwelijk als kader voor de seksualiteit werd gelegd, brengt ons tevens bij het volgende punt: het monogame en ondeelbare huwelijk. Het huwelijk was een overeenkomst tussen twee partners en daar kon geen derde bij. Het monogame aspect moet echter wel gerelativeerd worden, aangezien herhaaldelijk werd verwezen naar de moeder van Rubens die, hoewel haar echtgenoot haar bedroog, toch bleef hopen op zijn terugkeer en zelf geen andere relaties aanknoopte. Eenmaal de stap gezet, was er geen weg terug: echtscheiding was taboe. Net als bij de kinderbeperking werd de band gelegd met meisjes die in hun jeugd een ‘misstap’ hadden begaan. De jonge vrouwen werd ook aangeraden om vóór het huwelijk uitgebreid over de respectieve standpunten te spreken met de partner, desnoods op eigen initiatief.⁸⁸ Net als in het VNVV⁸⁹ werd de nadruk gelegd op een medische controle vóór de verloving, met het oog op het tijdig ontdekken van venerische ziekten waarvan de symptomen uitgebreid werden beschreven in een brochure voor de oudste leden, en waarover films werden vertoond.⁹⁰ Of deze seksuele moraal in de praktijk werd toegepast is een andere zaak. Verschillende DMS-meisjes waren ongehuwd zwanger op het ogenblik dat ze bij de bevrijding geïnterneerd werden.

Opmerkelijk was het gebruik van symboliek als er over dit thema werd gesproken. De DMS waren in de praktijk katholiek, al werd dit naar buiten toe niet meer met zoveel woorden gezegd. Bijna alles krijgt een religieus tintje. Aan kinderbeperking doen, was “*heiligschennis*”, een maagdelijk lichaam is een “*schrijn*

86. A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, pp. 3, 14 en 50-51; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, pp. 22 en 32; Onder de hoede van Hadewijch. Kaderdagen van de DMS in de Nethestad, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 3, 1943, nr. 11, p. 12.

87. A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, pp. 25-45; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, p. 26.

88. L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, pp. 13-14; A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, p. 55.

89. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*, p. 54.

90. A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, pp. 59-67. De film werd alleszins vertoond op de kaderdagen van de DMS in Lier eind augustus 1943. Zie: Onder de hoede van Hadewijch. Kaderdagen van de DMS in de Nethestad, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 3, 1943, nr. 11, p. 12.

dat niet geschonden mag worden”, en het verlangen moet je “*klaar wit laten louteren, wit als een hostie, zodat ge het eens wit als ongedesemd brood naar hem kunt opheffen*”.⁹¹ Er werd echter ook impliciete kritiek geuit op de wijze waarop in het (hoofdzakelijk) katholieke onderwijs taboes werden gecreëerd, zoals op de bewering dat je van masturbatie ziektes zou krijgen...⁹²

De DMS stonden dus voor heteroseksuele betrekkingen binnen het onontbindbare en monogame huwelijk, om kinderen te verwekken maar ook als teken van liefde, zonder tussenkomst van ‘voorbehoedsmiddelen’, al werd iemand die de regels had overtreden niet stante pede naar de verdoemenis gewenst. Rehabilitatie was mogelijk, maar dan moest je de levenslange ‘littekens’ erbij nemen. Beter voorkomen dan genezen dus, vandaar de seksuele opvoeding.

De moederfiguur werd door de DMS op handen gedragen. In de meeste gevallen waar over het moederschap werd gesproken, werd onmiddellijk de band gelegd met de toekomst van het volk. De meisjes moesten de “*draagsters van een nieuw en gezond geslacht*”⁹³ zijn, kortom instaan voor de verzekering van de toekomst. Naast het baren van een hoop gezonde, sterke en Dietse kinderen, werd vooral een diennende, offerende, zichzelf vergetende rol voor haar weggelegd als hoedster van het gezin en van de geestelijke en zedelijke waarden van de natie. Jetje Claessens vergeleek de vrouw in dit verband trouwens met de aarde: leven schenken in de lente en het erf behoeden in de winter.⁹⁴ De beklemtoning van de ‘typisch vrouwelijke’ of ‘moederlijke’ eigenschappen en de ‘zelfverloochening’ en ‘offervaardigheid’ die zo vaak in artikels worden aangehaald, zijn niet eigen aan de vrouwenvisie van de DMS; je vindt ze ook terug in de tijdschriften van andere Nieuwe Orde-vrouwenorganisaties en in sommige vrouwenbladen van katholieke signatuur.⁹⁵ Wel wordt de offerende rol erg ruim geïnterpreteerd bij de DMS en bewegingen als het VNVV. Niet alleen moest de moeder zich totaal verloochenen voor haar kinderen, deze moesten indien nodig ook letterlijk worden afgestaan, bijvoorbeeld als strijders voor het Oostfront. Onder het motto ‘gehele liefde offert alles’ werd herhaaldelijk hulde gebracht aan de moeders die hun zonen hadden geofferd voor ‘het

91. De citaten komen uit de DMS-brochure van ‘Adel en Schoonheid’: A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, pp. 16, 23 en 22.

92. Zie bijvoorbeeld: A. TEMMERMAN, *Levensadel [...]*, pp. 23, 39, 44 en 20; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, pp. 21-22.

93. J. CLAESSENS, Een nieuw initiatief van de NSJV, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 5, p. 20.

94. J. CLAESSENS, Weerbaarheid, in: *De Jonge nationaalsocialist (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 6-7, p. 14; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, p. 11; J. CLAESSENS, Wij meisjes... de NSJVlaanderen en wij, in: *De Jonge Nationaalsocialist (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 2, p. 6; J. CLAESSENS, Een nieuw initiatief van de NSJV, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 5, p. 20.

95. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*, p. 63.

goede doel'; ze werden, net als de echtgenoten en verloofden van Legioensoldaten, letterlijk 'heldinnen' genoemd.⁹⁶ Ondanks de gescheiden sferen werd de vrouw of de vrouwelijke sfeer dus ten dienste gesteld van het publieke domein van de staat.⁹⁷

De notie 'moederschap' verwees niet alleen naar het baren van een kind, maar ook naar de geestelijke leiding of de opvoeding in het algemeen. Hiermee raken we tevens aan een belangrijk aspect van de jeugdbeweging en van de meisjeswerking in het bijzonder. De DMS stonden in voor de opleiding van de meisjes in nationale, culturele en zedelijke zin, en bereidden hun leden tevens voor op de opvoeding van toekomstige kinderen. De algemene opvoeding kon in hun ogen niet overgelaten worden aan de school en de moeder omdat beide in het verleden tekort waren geschoten: volgens hen werd de strijd die de mannen in de openbare sfeer leverden, thuis vaak ondermijnd door de vrouw die hun kinderen naar burgerlijke, 'franskiljonse' pensionaten bleef sturen. Als de toekomstige Dietse moeders op de hoogte waren van het ideologische spectrum van de beweging zouden ze dit ook door kunnen geven aan hun kroost, en zou de jeugdbeweging in de toekomst misschien niet meer moeten instaan voor bepaalde aspecten van de opvoeding.⁹⁸ Vandaar dat de DMS-meisjes – de moeders van morgen – zo op het hart werd gedrukt om de vorming ernstig te nemen.

Aangezien het niet ongewoon was dat een meisje vóór haar huwelijk actief was op de arbeidsmarkt, en de meeste DMS-leden jong en ongehuwd waren, werd er niet echt kritiek geuit op de tewerkstelling van vrouwen. Er werden zelfs volop meisjes geronseld via de DMS en het Jongerenkwartier, hoofdzakelijk voor huishoudelijk en secretariaatswerk maar ook voor tewerkstelling in Duitsland. Ook hier vindt men de beklemtoning van de 'vrouwelijkheid' terug. De arbeid moest steeds een 'vrouwelijk' cachet dragen. Tewerkstelling in kindertehuizen, als sociaal werkster en als verpleegkundige stonden boven aan de lijst; landarbeid en fabriekswerk konden ook maar dan enkel de taken waarvoor de vrouw 'beter geschikt' was dan de man. Arbeid werd voor het ongehuwde meisje trouwens aangezien als een

96. Zie bijvoorbeeld: J. CLAESSENS, Uit de rede van de jeugdleider te Geraardsbergen, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 6, p. 25.

97. Zie voor (de vermenging van) het private en het publieke domein bijvoorbeeld: K. CELIS en A. GODFROID, *Vrouwen en oorlog 16de-20ste eeuw*, Brussel, pp. 75 en 79; C. KOONZ, *Moeders in het vaderland [...]*, pp. 5, 122-123, 127.

98. L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, p. 22; lezersbrief van een meisjesstudente van de KU Leuven in *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 3, p. 15; J. CLAESSENS, Uit de rede van de jeugdleider te Geraardsbergen, in: *Vrouw en Volk (DMS-rubriek)*, jg. 2, 1942, nr. 6, p. 24; J. CLAESSENS, Wij meisjes... De NSJVlaanderen en wij, in: *De Jonge Nationaalsocialist (DMS-rubriek)*, jg. 1, 1941, nr. 2, p. 6; De opvoedkundige waarde van de jeugdbeweging. Radiolezing van Mej. Claessens, in: *De Jonge Nationaalsocialist*, jg. 2, 1942, nr. 4, p. 2; H. DE BLEECKER-INGELAERE, *Vrouwen in de Vlaamse Beweging*, Gent, 1975, p. 1.

dienstbetoon aan de natie, zelfs als een oorlogsplicht.⁹⁹

De houding ten opzichte van de tewerkstelling van gehuwde vrouwen was eerder ambivalent. Net als in het VNVV¹⁰⁰ mochten vrouwen met ‘uitzonderlijke begaafdheden’ – zoals kunstenaressen en dokters – een arbeidsplaats ambiëren, en werd ook het huishouden als een beroep aanzien. Meisjes die een opleiding tot boerin volgden bij de Germaanse Landdienst daarentegen konden slechts op het land werken tot de dag van hun huwelijk, tenzij ze een landbouwer als partner kozen.¹⁰¹ Een citaat uit een brief die een DMS-meisje naar aanleiding van één van Claessens toespraken schreef, wijst eveneens in die richting: “[...] *want immers een jongen heeft een toekomst te bouwen, van wat hij onder de studiejaren verricht hangt zijn gansche toekomst af; een meisje daarentegen vroeger ook, maar in de toekomst niet meer (ik bedoel: een gehuwde vrouw komt in haar huis, niet in een fabriek of op een bureel)*”.¹⁰²

Eén (‘extreem-rechts’) vrouwbeeld bestaat natuurlijk niet, maar erg vereenvoudigd kan je toch stellen dat de vrouwenvisie van de DMS grotendeels overeenstemde met hetgeen de andere vrouwelijke Nieuwe Orde-organisaties, in Vlaanderen én in het buitenland, daarover te vertellen hadden. Bovendien waren hun standpunten omtrent de rol en de positie van de vrouw in de maatschappij niet zo verschillend van de houding van de katholieke, en in mindere mate socialistische, vrouwenorganisaties in Vlaanderen.

Allen vertrokken op één of andere manier van een sekseverschil en huldigden het ideaalbeeld van de vrouw als moeder en als echtgenote. Huishoudelijke taken primeerden op arbeid buitenshuis en kinderrijkdom werd als een zegen aangezien. De zogenaamde ‘Kinder, Küche, Kirche’-opvatting was dus eerder een tijdsbeeld dan een typische Nieuwe Orde-gedachte. Uiteraard verschilden de diverse strekkingen wel op bepaalde punten, maar ook sommige van deze divergenties kunnen gerelativeerd worden. Zo waren DMS en VNVV op het eerste gezicht misschien eerder ‘taboedoorbrekend’ op het geven van seksuele voorlichting – zeker verge-

99. SOMA, VNV-archief, nr. 207: Omzendbrief R. Devijver-Van Campenhout aan schaarleidster, s.d.; Vlaamse meisjes leert Duitsland kennen. Een oproep van de NSJV, in: *Volk en Staat*, 18 februari 1942; L. DE BELDER-LAMBERT, *Adel [...]*, p. 25; SOMA, VNV-archief, nr. 196: Uittreksel van de oproep tot vrouwen door J. Claessens betreffende arbeidsverplichting, Radio Brussel, 14 augustus 1943.

100. A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*, p. 75.

101. Er verschenen geregeld artikels over de Landdienst en de toekomstmogelijkheden van de cursisten. Zie bijvoorbeeld de oproep van DMS-Landdienstleidster Maria Van Rompaey in *Volk en Staat* (M. VAN ROMPAEY, De Landdienst der NSJV. Een oproep tot de Vlaamse Meisjes, in: *Volk en Staat*, 10 juni 1942); zie ook bijvoorbeeld: De Landdienst van de NSJV, in: *Het Laatste Nieuws*, 14 juni 1942.

102. KA, dossier Jetje Claessens: Brief 10 maart 1941.

leken met het fascistische Italië waar er een verbod op rustte of met sommige katholieke verenigingen die eerder versluisend op dergelijke materies ingingen – maar niet op de invulling ervan. Door socialistische vrouwen werd bijvoorbeeld het recht op abortus verdedigd, en in nazistisch Duitsland werden (vanuit een heel andere visie) onder dwang sterilisaties uitgevoerd. Ook op het vlak van de tewerkstelling gingen DMS en VNVV een stapje verder dan de katholieke vrouwenorganisaties die een verbod op arbeid voor gehuwde vrouwen voorstonden, maar dit was de visie die in oorlogstijd werd gehuldigd én in een periode dat hun achterban warm moest worden gemaakt voor de verplichte tewerkstelling in Duitsland.¹⁰³

Uiteindelijk stemden de standpunten van al deze organisaties dus meer overeen dan dat ze van elkaar verschilden, en werd de vrouw in eerste instantie aangezien als moeder, echtgenote en huisvrouw. De argumentatie van al deze organisaties verschilde uiteraard wel en de verwevenheid van publieke en private sfeer, waarbij de ‘vrouwelijke’ of privé-sfeer ten dienst van de openbare sfeer werd gesteld, was eigen aan ‘extreem-rechts’. De vrouw werd door de Nieuwe Orde-organisaties in het publieke domein getolereerd omdat dit ten dienste van het ‘volk’ was.

*Bevrijding en bestraffing. Van DMS-meisjes en militaire rechtbanken...*¹⁰⁴

Heel wat VNV-ers waren vlak vóór de bevrijding naar Duitsland gevlucht, maar de jeugdleiding besloot de partij niet te volgen. Zowel Edgar Lehembre als Jetje Claessens bleven in het land, en werden daarin gevolgd door een groot deel van het kader van de Dietse Meisjesscharen en de Blauwvoetvendels. De meisjes die toch vertrokken, deden dit op persoonlijk initiatief of in samenspraak met familie of vrienden. Wel hebben verschillende kopstukken van de DMS ondergedoken geleefd – sommigen gedurende jaren – tot de storm wat was geluwd.

103. L. BESSEMANS, *Vrouwenbeelden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een vergelijkende analyse van vrouwentijdschriften (1940-1944)*, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1998; A. KOHLBACHER, *Vrouwenbeelden [...]*; A. DEVREESE, *De katholieke visie op de vrouw tijdens het interbellum in België*, RUGent, departement Politieke Wetenschappen, licentiaatsverhandeling, 1987; C. KOONZ, *Moeders in het vaderland [...]*; A. VON SALDERN, *Victims or perpetrators? Controversies about the role of women in the Nazi State*, in: D. CREW, *Nazism and German Society 1933-1945*, London-New York, 1994; G. BOCK, *Het nationaal-socialisme en het leven van vrouwen*, in: G. DUBY en M. PERROT, *Geschiedenis van de vrouw. De twintigste eeuw*, Amsterdam, 1993; V. DE GRAZIA, *Fascistisch patriarchaat: Mussolini's heerschappij over de Italiaanse vrouwen, 1922-1940*, in: G. DUBY en M. PERROT, *Geschiedenis van de vrouw. De twintigste eeuw*, Amsterdam, 1993; M. MACCIOCCHI, *Vrouwen [...]*.

104. Dit luik is, tenzij anders vermeld, gebaseerd op de strafdossiers van DMS-meisjes die na de oorlog door militaire rechtbanken werden berecht. In totaal werden 221 namen van DMS-leidsters doorgegeven aan het auditoraat-generaal. Dit leverde 42 dossiers (17 arresten en 25 vonnissen) op.

DMS-lidmaatschap werd aangezien als politieke collaboratie. Dit kon op verschillende manieren worden bestraft. De ‘zwaardere’ gevallen van politieke collaboratie verschenen in principe voor de militaire rechtbanken, de ‘gewone’ zaken werden via de burgerlijke epuratie – het zogenaamde verlies van rechten – gesanctioneerd. Maar de bestraffing kende nog andere gezichten. Politiek en ambtenarij werden gezuiverd door de administratieve epuratie, en op plaatselijk vlak konden burgemeesters en politiecommissarissen de verdachten een bewijs van burgertrouw weigeren. Naast deze door de overheid gecoördineerde maatregelen kwamen ‘incivieken’ ook in contact met de straatrepressie, en werden werknemers die van incivisme werden verdacht door verschillende bedrijven ontslagen of geweigerd. Deze maatregelen stonden niet los van elkaar aangezien een bepaalde sanctie vaak een andere met zich meebracht. Dit was zeker het geval voor de incivieken die door de militaire rechtbanken werden berecht.¹⁰⁵ Het is net dit repressiespoor dat ik hier belicht, aangezien over de andere facetten weinig of geen data konden worden verzameld.

Het beeld dat ik op basis van de strafdossiers bied, is helaas geen representatief beeld. Ten eerste gaat het hier slechts om één facet van de bestraffing van incivieken. Ook is het aantal strafdossiers dat ik kon inkijken – 42 in totaal – te beperkt om algemene uitspraken te doen. Bovendien werden noodgedwongen enkel bundels van DMS-leidsters aangevraagd¹⁰⁶, waardoor de ‘gewone’ leden a priori buiten het onderzoek vielen. Ten slotte was het onmogelijk om de totale populatie – leden en leidsters gedurende de hele bezetting zowel als veroordeelde DMS-meisjes – te achterhalen, waardoor geen representatieve steekproef kon worden getrokken.

De meisjes die in dit onderzoek werden betrokken, vormden een uiterst heterogene groep. Achtentwintig van de tweeënveertig veroordeelden behoorden tot de lagere en middenkaders van de DMS-hiërarchie en gaven zo leiding op het niveau van de schaar (afdeling in een dorp, gemeente of stad) en de gouw (natuurlijke streek). Leden en hoogste echelons (leidsters van provincies of nationale leiding) vormden een minderheid. Over de beperkte aanwezigheid van gewone leden kan ik kort zijn. Ten eerste werden in dit onderzoek enkel meisjes met een leidsterrang betrokken, waardoor de kans om gewone leden aan te treffen erg klein was. De zeven leden wiens bundel ik consulteerde, zaten ofwel per toeval in deze studie (hun dossier stak bijvoorbeeld bij dat van grote zus), ofwel waren het wel degelijk leidsters maar werd door het Openbaar Ministerie geen informatie over

105. L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België, 1942-1952*, Leuven, 1991, pp. 19-20.

106. Aangezien ik geen ledenlijsten heb gevonden, was ik aangewezen op naamvermeldingen in archiefmateriaal (o.a. bij vergaderingen, benoemingen en ontslagen) en in krantenartikelen om de namenlijst samen te stellen. Namen van gewone leden zaten daar niet bij.

hun leidende functie teruggevonden: ze werden dus veroordeeld als lid. Ten tweede werd al op 23 november 1944 aan de krijgsauditeurs geadviseerd om de gewone VNV-leden in eerste instantie niet te veroordelen omdat er een besluitwet in de maak was om deze op alternatieve wijze te sanctioneren.¹⁰⁷ Ten slotte bleven sommige DMS-meisjes buiten schot bij de berechting door de militaire rechtbanken wegens hun jonge leeftijd. Leden waren bij de DMS toegelaten vanaf tien jaar, maar juridisch gezien was iemand pas strafbaar als zij 16 jaar was op het moment dat de feiten werden gepleegd.¹⁰⁸ De lage frequentie van de hogere leiding – de ‘DMS-top’ zeg maar – heeft mogelijk te maken met het feit dat er minder leidsters waren op nationaal dan op plaatselijk vlak. Toch blijft het eigenaardig dat de vrouwen die het dichtst bij de beweging stonden en verondersteld werden om beter op de hoogte te zijn, bijna niet vertegenwoordigd werden in deze studie. Een mogelijke verklaring is dat de collaboratie van de nationale leidsters niet zo zichtbaar was in de buurt – in tegenstelling tot de plaatselijke leiding die in eigen stad of dorp activiteiten organiseerde – waardoor ze minder kans hadden om aangeklaagd te worden. Ik kom later nog op deze hypothese terug.

Ook qua leeftijd is deze groep niet echt homogeen te noemen. Het jongste en het oudste meisje waren bij de bevrijding respectievelijk zestien en zesendertig, ze scheelden dus maar liefst twintig jaar! Achtentwintig van de tweeënveertig meisjes waren op het einde van de oorlog tussen de twintig en de vijfentwintig jaar oud. Hoewel mijn werkwijze (leidsters mochten ouder zijn dan éénentwintig jaar, gewone leden niet) en strikt-juridische factoren (minimum zestien jaar zijn op het ogenblik van de feiten) mogelijk een rol speelden, zien we dat deze bevindingen toch grotendeels overeenkomen met de resultaten van Huyse en Dhondt: maar liefst één derde van de vrouwen die in contact kwamen met de gerechtelijke en de burgerlijke bestraffing waren op het einde van de oorlog maximum 25 jaar oud.¹⁰⁹ Vierendertig meisjes waren ongehuwd, twee verloofd en zes gehuwd, waarvan vijf tijdens de oorlog. Eén meisje huwde in 1948, enkele maanden vóór haar proces. Geen enkele vrouw had kinderen vóór de bevrijding, wel waren vijf meisjes zwanger (waarvan drie ongehuwd) op het ogenblik dat ze geïnterneerd werden. Elf van de dertig tewerkgestelde meisjes oefenden een betrekking uit in het onderwijs, negen waren bediende (zonder specificatie). Verder werkten drie meisjes in de kledingsector, drie deden secretariaatswerk, twee voerden handel, één meisje was diamantsnijdstster en één werkte in een fabriek. Bij de niet-actieven vinden we negen huisvrouwen terug, drie meisjes zaten nog op de schoolbanken.

107. Dit is de besluitwet van 19 september 1945 op de burgerlijke epuratie. Zie: L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden [...]*, p. 195.

108. E. KONGS, *De misleide generatie. De bestraffing van jeugdcollaborateurs na de Tweede Wereldoorlog (gerechtelijk arrondissement Gent, 1944-1949)*, RUGent, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1996, pp. 37-38.

109. L. HUYSE en K. HOFACK, *Onverwerkt verleden. Een naschrift*, Leuven, 1994, p. 29.

Internering, aanhouding en beschuldiging

Van tweeëndertig op de tweeënveertig vrouwen kan ik met zekerheid zeggen dat ze in interneringscentra hebben verbleven, en beschik ik over data. Achtentwintig van deze meisjes werden opgepakt tussen september en november 1944 – met een duidelijke piek in september (tweeëntwintig van de achtentwintig) – en gemiddeld moesten ze acht maanden wachten op het aanhoudingsmandaat dat meer rechtszekerheid bood. Verscheidene meisjes werden in voorlopige vrijheid gesteld, soms vóór, soms na het uitvaardigen van het aanhoudingsmandaat; soms werden ze herhaaldelijk vrijgelaten en weer opgepakt. Alle meisjes die zwanger waren op het ogenblik van hun internering mochten naar huis in afwachting van hun proces. Eén meisje mocht tijdelijk naar huis omdat ze jong en wees was, een ander omdat ze een hartziekte had. Opmerkelijk is dat in verschillende strafdossiers brieven werden teruggevonden van een zekere pater Luyten die ijverde voor de invrijheidstelling van de meisjes. Advocaten adviseerden hem om de ellendige toestand van de familie te beklemtonen en over de *“belachelijke repressiepolitiek”* met geen woord te reppen: dat had meer effect.¹¹⁰ Of zijn inspanningen iets uithaalden, weet ik niet, alleszins waarschuwden de krijgsauditeurs elkaar voor zijn geschrijf.¹¹¹ Ook Jetje Claessens pleitte in november 1944 vanuit haar cel voor de vrijlating van de meisjes tot ze voor de consultatieve commissies – die de minister van Justitie adviseerden over de voorlopige invrijheidsstelling van de geïnterneerden – mochten verschijnen.¹¹²

Alle meisjes werden beschuldigd van politieke collaboratie en veroordeeld op basis van artikel 118bis van het strafwetboek. Deze wet voorzag straffen voor al wie *“aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen heeft deelgenomen, de trouw der burgers jegens Koning en Staat, in oorlogstijd aan het wankelen heeft gebracht, of ’s vijands politiek of oogmerken heeft gediend”*. In december 1942 werd de draagwijdte van deze strafwet ingrijpend verruimd waardoor ook het voeren van propaganda werd bestraft en – een meer verregaande aanpassing – de notie ‘met kwaad opzet’ werd vervangen door ‘wetens’ waardoor de beklaagde al strafbaar was als ze wist dat haar gedrag ten nadele van de Belgische Staat en burgers was, zonder daarom noodzakelijk de bedoeling te hebben om het land schade te berokkenen.¹¹³ Deze verruiming werd duidelijk toegepast op de strafzaken van de DMS-meisjes. In iets meer dan de helft van de DMS-dossiers werd zowel de periode vóór als deze ná december 1942 geïnterpreteerd, in een derde van de gevallen werd ook propagandavoering ten laste gelegd.

110. KA, dossier C.R.: advocaat P. aan pater Luyten, 27 maart 1945.

111. Zie bijvoorbeeld: KA, dossier M.S.

112. KA, dossier Jetje Claessens: J. Claessens aan minister van Justitie, 12 november 1944.

113. L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden [...]*, pp. 60-62.

Achter de notie ‘politieke collaboratie’ gingen echter erg gevarieerde zaken schuil. De zaak van de negenentwintigjarige handelaarster uit Bredene – vanaf 1936 lid van Rex, daar in 1941 gepromoveerd tot provinciale jeugdleidster, enkele maanden later gowleidster bij de DMS, en in maart 1944 overgestapt naar de Hitlerjugend – zag er bijvoorbeeld heel anders uit dan die van T.M., een Hasseltse leerlinge die pas vervolgd kon worden voor feiten gepleegd vanaf mei 1944 omdat ze voordien nog geen zestien jaar oud was...¹¹⁴ Ook in deze individuele tenlastelleggingen – zoals geformuleerd door de krijgsauditeur op het proces – zijn niettemin enkele recurrente aspecten terug te vinden. De meeste aanklachten hadden uiteraard betrekking op de DMS zelf (plaats in de beweging, tijdstip van toetreding, uniformdracht, bijwonen van vergaderingen en optochten,...) maar in elke strafzaak werden ook contacten met andere verdachte organisaties en met Duitsland aangekaart. Hierbij woog de relatie van de meisjes met Oostfronters (oorlogsmeter, bijwonen van activiteiten ten voordele van de legioensoldaten,...) zwaar door, vermoedelijk omdat het hier ging om één van de zwaarste collaboratievormen – militaire samenwerking met de bezetter. Een laatste aspect had te maken met de manier waarop de meisjes bekend stonden in de buurt. Meestal werden ze aangezien als ‘hevig Duitsgezind’ of als ‘provocerend’ voor de bureu. V.D.I. bijvoorbeeld *“stond aangeschreven als hevig Duitschgezind”* en ook D.G. *“stond bekend voor haar pro-Duitsche houding, des te meer dat gansch haar familie den zelfden weg was opgegaan”*. Een DMS-meisje uit Lanklaar vond in de uiteenzetting van haar zaak zowat alle categorieën terug: *“Was hevig Duitsch gezind. Op de middelbare school rukt zij zelf driekleurige strikjes van klasgenooten af. Zij draagt het VNV-teeken. Zij is lid van de DMS en is op alle vergaderingen tegenwoordig geweest. Zwarte en grijze soldaten genooten van haar een vriendelijk onthaal.”*¹¹⁵

Vordering en bestraffing

De beschuldiging gaf aanleiding tot een strafvordering vanwege de krijgsauditeur. In iets meer dan de helft van de gevallen kreeg de openbare aanklager wat hij vroeg. Als een mildere straf werd uitgesproken, loonde het de moeite: de strafmaat lag in die gevallen gemiddeld veertig procent lager dan de door het Openbaar Ministerie gevorderde uitspraak. In de zaak van V.A.L. bijvoorbeeld vroeg de krijgsauditeur, ondanks een psychiatrisch rapport, tien jaar hechtenis *“daar zij jongeren heeft willen opleiden in de nationaal-socialistische gedachten en doenswijze”*¹¹⁶; de Antwerpse krijgsraad volgde de psychiater wél en veroordeelde haar tot één jaar cel. De Hasseltse T.J. – die tot het topkader van de DMS behoorde – kreeg een vrij-

114. KA, dossier T.M.; KA, dossier M.Y.

115. KA, dossier V.D.I.; KA, dossier D.G.; KA, dossier D.M.

116. KA, dossier V.A.L.

heidsberoving van vijf jaar, de krijgsauditeur vroeg er tien.¹¹⁷

Als je de definitieve strafmaat bekijkt – dit wil zeggen de uiteindelijke vonnissen en arresten, zonder rekening te houden met de beschuldiging, het ogenblik of de plaats van de veroordeling – valt onmiddellijk op hoe verscheiden die is. De straffen variëren van vier maanden hechtenis tot vijftien jaar cel.¹¹⁸ Het aantal correctionele straffen (minder dan vijf jaar hechtenis) ligt merkkelijk hoger dan het aantal criminele straffen (meer dan vijf jaar vrijheidsberoving). Concreet betekent dit dat 8 meisjes veroordeeld werden tot minstens vijf jaar cel en 34 meisjes tot minder dan vijf jaar cel. De meest voorkomende straf was één jaar hechtenis, maar de gemiddelde vrijheidsberoving schommelde rond tweeënhalf jaar. Dit gemiddelde werd vooral opgetrokken door de gevallen van politieke collaboratie onder verzwarende omstandigheden – die strenger werden gesanctioneerd dan de ‘gewone’ politieke samenwerking met de bezetter – en door de uitspraken in beroep omdat vooral de vrouwen met zwaardere straffen verzet aantekenden, wat trouwens in de lijn der verwachtingen lag. In meer dan zeventig procent van de gevallen – of 12 van de 17 cases waarin verzet werd aangetekend – resulteerde de beroepsprocedure in een strafbestendiging; een erg hoog cijfer vergeleken met de resultaten van Huyse en Dhondt. Volgens hun onderzoek werd in 46% van de strafdossiers rond politieke collaboratie een strafvermindering uitgesproken¹¹⁹, bij de door ons onderzochte DMS-dossiers was dit net geen 12 procent.

Volgens Huyse en Dhondt kunnen naast de strikt-juridische aspecten zoals de collaboratievorm (onder verzwarende omstandigheden of niet) en het procesgedrag (veroordeling in eerste aanleg, in beroep of bij verstek), ook het moment waarop iemand veroordeeld werd en de plaats waar het verdict viel van belang zijn. Luc Huyse en Steven Dhondt argumenteerden zo dat ‘de tijd de zeden verzacht’ – dat er met andere woorden zwaarder werd gestraft tijdens de eerste repressie maanden – én dat verschillende militaire rechtbanken andere uitspraken konden doen in ‘identieke’ zaken.¹²⁰

Als de strafmaat in tijdsperspectief wordt bekeken, lijkt het er inderdaad op dat in de DMS-zaken mildere vonnissen werden geveld naarmate de tijd verstreek.¹²¹ Het aantal dossiers is echter zo beperkt, dat het niet echt verantwoord is om af te gaan op deze algemene trend. Daarom besloot ik om ook de beschuldiging te bekijken. De meisjes waren namelijk wel lid van dezelfde organisatie

117. KA, dossier T.J.

118. Zonder rekening te houden met twee uitspraken, namelijk één vrijspraak en de doodstraf die Jetje Claessens kreeg.

119. L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden [...]*, p. 199.

120. L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden [...]*, pp. 244-258.

121. De meisjes die in dit onderzoek werden betrokken, werden veroordeeld tussen mei 1945 en april 1949.

maar hun plaats in de beweging varieerde nogal, net als hun individuele dossiers trouwens. Ik stipte al aan waar de meisjes zich in de DMS-hiërarchie situeerden. Het is uiterst moeilijk om een soort 'strafmaat per leidsterniveau' te bepalen – in elke categorie kwamen 'zwaardere' en 'mildere' straffen voor – wél kan worden nagegaan of er doorheen de tijd iets veranderde aan de straffen die bijvoorbeeld de schaarleidsters kregen. Met andere woorden, kregen leidsters van een bepaald niveau een 'mildere' straf naarmate de tijd verstreek?¹²² Tot oktober 1945 werden relatief 'zware' straffen gevelde. De aanwezigheid van vier meisjes uit het regionale kader (gouw- en gebiedsleidsters) – de leidsters met de hoogste functies en tevens de zwaarst gestraften (drie criminele straffen) – is al een mogelijke verklaring voor de relatief 'strengere' uitspraken die in deze periode vielen. De strafmaat bij de gewone leden lag, zoals verwacht, lager dan de andere. In de maanden oktober 1945 tot mei 1946 (eerste minnelijke schikking) bestond het grootste deel der beschuldigen (13 van de 14 meisjes) uit gewone leden of leidsters van het schaar-niveau – leidsters met een lagere functie dan die vóór oktober 1945 dus, hetgeen een verklaring kan zijn voor de lagere strafmaat. Bij de leden is bijvoorbeeld een halvering van de hechtenisduur merkbaar. De 'zwaardere' straffen hadden betrekking op de enige nationale leidster in deze groep en op vier schaarleidsters. De andere plaatselijke leidsters kregen lagere straffen toebedeeld. In twee gevallen speelden mogelijk bezwarende factoren een rol: beide meisjes werden tevens beschuldigd van lidmaatschap van de DeVlag, één ervan vluchtte bovendien naar Duitsland bij de bevrijding. In de zaken van de andere schaarleidsters vonden we geen verklaring. Van mei 1946 tot juni 1947 zien we, net zoals vóór oktober 1945, een grotere vertegenwoordiging van hogere leidsters (meerderheid gouniveau, zelfs een nationale leidster), met dit verschil dat nu geen gewone leden werden berecht. De strafmaat zou dus hoger moeten liggen dan tussen oktober 1945 en mei 1946. Dit was niet het geval. Er werden niet alleen minder straffen van twee of meer jaar cel gevelde, ook de strafmaat binnen elk leidsterniveau lag lager dan voordien: voor het schaar-niveau werden bijvoorbeeld straffen uitgesproken die 22

122. Ik gebruik hiervoor 36 van de 42 strafdossiers (de gevallen van politieke collaboratie onder verzwarende omstandigheden, de vrijspraak en de doodstraf werden buiten beschouwing gelaten). Er werd enkel rekening gehouden met de vonnissen, ongeacht de uitslag van de arresten. Enerzijds liet dit toe de uitspraken van de krijgsraden aan elkaar te toetsen, anderzijds zou een opname van de arresten de analyse in tijdsperspectief bemoeilijken. In de meeste gevallen leidde een beroeps-procedure tot een strafbestending, en waar dit niet het geval was, lagen de vonnissen en de arresten niet ver van elkaar af. In de studie van Luc Huyse wordt een straf als 'zwaar' omschreven als het om een criminele straf (meer dan vijf jaar hechtenis) gaat. Het leek mij relevanter om de gemiddelde straf – in dit geval twee jaar cel (en niet tweeënhalf, omdat nu enkel de vonnissen worden beschouwd) – als maatstaf te hanteren. Voor de periodisering baseer ik mij wel op Huyse, met dit verschil dat ik ook een lijn trek bij de eerste minnelijke schikkingen omdat dit mogelijk de strafmaat beïnvloedde.

à 50 % lager waren dan voordien. Van de drie gevallen waar een vrijheidsberoving van minstens twee jaar werd uitgesproken, zijn er twee enigszins verklaarbaar: één meisje werd veroordeeld bij verstek, het andere was een gowleidster die vóór de oorlog al provincieleidster was van de Rex-meisjes en na haar periode bij de DMS overstapte naar de Hitlerjugend – vermoedelijk bezwarende factoren. Opvallend is dat de enige nationale leidster die in deze periode werd berecht geen ‘zware’ straf kreeg. Tijdens de laatste periode, van juni 1947 tot april 1949, werden enkel gowleidsters en nationale leidsters veroordeeld. Twee meisjes werden al in 1944 geïnterneerd, maar nu pas berecht. Slechts één vrouw kreeg twee jaar cel, maar ze bekleedde dan ook een topfunctie binnen de DMS. Ook indien we de beschuldiging in aanmerking nemen, lijkt de klassieke hypothese dat de bestraffing milderde in de tijd dus te worden bevestigd. Sommige periodes waren in ons onderzoek echter beter vertegenwoordigd dan andere, én er werd geen rekening gehouden met de mogelijke impact van de plaats waar de meisjes veroordeeld werden. De vroegste – en tevens ‘strengste’ – vonnissen werden uitgesproken door enkele krijgsraden (Tongeren, Mechelen, Leuven en in mindere mate Hasselt), de latere – en ‘mildere’ – door andere (Ieper, Turnhout en Brugge). Het is dus uiterst moeilijk om uitspraken te doen omtrent de tweede hypothese, namelijk dat de plaats waar over het misdrijf werd geoordeeld, bepalend kon zijn voor de strafmaat. Bovendien relativeert deze constatering onze bevindingen omtrent de impact van de factor ‘tijd’, aangezien we ons dan kunnen afvragen wat het meest de doorslag gaf: de tijdsfactor of de plaats waar de vrouwen werden berecht.

Zichtbaarheid van de collaboratie en Vlaamsgezindheid van de familie: bepalende factoren op lokaal vlak?

De resultaten van dit onderzoek zijn weliswaar niet representatief, maar openen toch enkele interessante pistes die door verdere navorsing kunnen worden uitgediept. Vandaar dat ik even stil sta bij een aspect dat mij zowel in de strafdossiers als tijdens de interviews intrigeerde: de mogelijke relatie tussen de zichtbaarheid van de collaboratie en het al dan niet in contact komen met de (gerechtelijke) repressie.

Bij de analyse van de strafdossiers heb ik opgemerkt dat de gewone leden en de hoogste echelons van de DMS-hiërarchie slechts in beperkte mate vertegenwoordigd werden, en wat daar mogelijk de oorzaak van was. Ik haalde tevens aan dat het imago van de meisjes in de aanklacht werd opgenomen, zonder daar echter dieper op in te gaan. Ik heb echter sterke vermoedens dat net dit aspect – de reputatie van het meisje in de buurt – een rol heeft gespeeld in de beslissing om haar al dan niet via de militaire rechtbank te berechten. Sommige dossiers bevatten waslijsten aan bezwarende verklaringen, en net deze vrouwen werd ‘hevige Duitsgezindheid’ ten laste gelegd. In andere zaken was er niemand of haast niemand die

een negatieve getuigenis wou of kon afleggen, en zij werden niet zo ‘zwart’ afgeschilderd gedurende hun proces. Vaak was de enige reden voor het ontbreken van bezwarende verklaringen dat de buurt niet of weinig op de hoogte was van de activiteiten van de vrouw. Meermaals werd bovendien enkel en alleen al de uniformdracht aangezien als provocerend, in andere gevallen werd iemand omschreven als Duitsgezind maar kon niet gezegd worden waaruit dat dan wel bleek. De meisjes werden gezien in uniform of in het gezelschap van soldaten en dat volstond. Ook in de getuigenissen van voormalige DMS-leidsters vind je dergelijke punten terug. Eén vrouw werd zelfs naar huis gestuurd omdat ze haar niet wilden aanhouden: haar goede reputatie als plaatselijke verantwoordelijke voor Winterhulp woog door op haar DMS-verleden. Een andere hooggeplaatste DMS-leidster, tevens dochter van een oorlogsburgemeester, vernam na de oorlog dat haar overbuurman de leider van een lokale verzetsgroepering was en haar familie de hele bezetting lang in de gaten had gehouden. Zij noch haar familie kwam in contact met de straatrepressie en ze werd pas in mei 1945 aangehouden.¹²³

Besluit: De DMS, het VNV en Vlaamse beweging

Naast de meer feitelijke gegevens zou ik ook nagaan wat de DMS betekend kunnen hebben voor het VNV en voor de Vlaamse beweging. Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de DMS een eigen karakter en een eigen dynamiek hadden. Ze bepaalden zélf in grote lijnen hun werking en hadden zélf een organisatorische structuur opgezet. Maar de meisjeswerking was tegelijk een ‘organisatie binnen een organisatie’ en dit had natuurlijk consequenties. De zo gepropageerde orde, gehoorzaamheid en tucht waren niet alleen van toepassing op de leden, maar ook op het topkader: de meisjessectie opereerde zelfstandig, maar binnen de door het VNV voorgeschreven grenzen. De reactie van het VNV op de dissidentie binnen de Dietse Blauwvoetvendels laat duidelijk zien wat de gevolgen waren als die grenzen werden overschreden. Eigenlijk waren de DMS dus een radertje in de VNV-machinerie, dat in het gelid moest lopen en ervoor moest zorgen dat de partij-ideologie verspreid raakte. En dat gebeurde ook. De meisjes – vaak nog kinderen – kregen de Vlaamse gedachte er als het ware ingelepeld, en op elke activiteit werd het Vlaamse ideaal en de Dietse idee dik in de verf gezet. Dit heeft ongetwijfeld een invloed gehad op hun verdere leven. De jeugd is een belangrijk instrument om een maatschappij te veranderen, of toch de ideeën die er leven. Als aan elk kind – de volwassene van morgen – dezelfde levensvisie wordt meegegeven, kan een samenleving in een bepaalde richting worden geduwd en op lange termijn

123. Deze informatie is afkomstig uit interviews. Om redenen van privacy werden hier geen namen opgenomen.

zelfs radicaal veranderen. Dit was duidelijk de bedoeling van VNV en DMS. De opnameproeven die de DMS in maart 1943 invoerden, hadden tot doel de meisjes van bij hun intrede een basis aan Vlaams-nationalisme mee te geven, waarop dan gedurende het lidmaatschap kon worden verder gebouwd. Plezier was belangrijk zoals in elke jeugdbeweging, maar niet essentieel. Centraal stond de ideologie die moest worden doorgegeven, en centraal in die ideologie stond het Vlaams-nationalisme. Duizenden meisjes werden zo gevormd in Vlaams-nationalistische zin en dit heeft ontegensprekelijk bijgedragen tot de Vlaamse beweging, al was het maar omdat zij op een dag – conform de vrouwenvisie van de DMS – deze ideeën zouden doorgeven aan hun kinderen. Bovendien hebben de DMS ook enigszins bijgedragen tot de emancipatie van hun leden. De meisjes kregen een sportieve, culturele en politieke vorming, en dat heeft op z'n minst een aantal vrouwen zelfbewuster gemaakt en hun gezichtsveld verruimd. Keerzijde is natuurlijk dat de collaboratie waarin de DMS vanaf hun eerste bestaansuren verzeild raakten, de Vlaamse beweging voor lange tijd in diskrediet heeft gebracht.